

K MATERIÁLNÍMU PORUŠENÍ POVINNOSTI POSODIT ÚVĚRUSCHOPNOST PO ROZHODNUTÍ SOUDNÍHO DVORA VE VĚCI *NÁROKIJ*

Poskytovatel spotřebitelského úvěru musí před uzavřením smlouvy posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Neučiní-li tak, je smlouva neplatná. Nejvyšší soud se v rozhodnutí z 27. 9. 2023, sp. zn. 33 Cdo 1819/2023, přiklonil k tzv. materiálnímu pojetí povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost. Nejvyšší soud uzavřel, že smlouva o spotřebitelském úvěru je neplatná pouze tehdy, byl-li úvěr v důsledku porušení uvedené povinnosti poskytnut nikoli úvěruschopnému spotřebiteli. Tento závěr Nejvyššího soudu byl v posledních týdnech zpochybněn v rozhodovací praxi finančního arbitra a některých soudů nižších stupňů s poukazem na rozhodnutí Soudního dvora z 11. 1. 2024, *Nárokuj*, ve věci C-755/22. V tomto krátkém příspěvku vysvětlují, že rozpor mezi rozhodnutími Nejvyššího soudu a Soudního dvora je pouze zdánlivý a v rozhodovací praxi by se měl nadále prosadit materiální přístup k povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost.

FORMÁLNÍ A MATERIÁLNÍ PŘÍSTUP K POVINNOSTI POSODIT ÚVĚRUSCHOPNOST

Při zkoumání soukromoprávních (!) následků porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele lze uvažovat o dvou přístupech. Přístupu formálním a materiálním.

Dle formálního pojetí je smlouva o spotřebitelském úvěru neplatná, neposoudil-li poskytovatel řádně úvěruschopnost spotřebitele. Pro neplatnost smlouvy je podle formálního pojetí rozhodující výlučně porušení procesu posouzení úvěruschopnosti. Neplatná je dle tohoto přístupu proto také smlouva o spotřebitelském úvěru, třebaže spotřebitel byl úvěruschopný a úvěr bez potíží splatil. I takový bonitní spotřebitel by se tak mohl třeba několik let po splacení úvěru domáhat po poskytovateli vrácení zaplacených úroků a jiných nákladů spotřebitelského úvěru.

Podle materiálního pojetí je neplatnou pouze smlouva o spotřebitelském úvěru, pokud poskytovatel poskytl spotřebiteli úvěr, ačkoli nedostatečně posoudil jeho úvěruschopnost, přičemž kdyby tak učinil, zjistil by, že spotřebitel není úvěruschopný a úvěr mu neposkytl. Materiální pojetí povinnosti posoudit úvěruschopnost a s tím spojená neplatnost smlouvy tak chrání pouze nebonitní spotřebitele. Pokud spotřebitel v době uzavření smlouvy úvěruschopný byl, smlouva o spotřebitelském úvěru není neplatná, třebaže poskytovatel úvěruschopnost spotřebitele řádně neposoudil.

PŘÍKLON K MATERIÁLNÍMU PŘÍSTUPU V LEGISLATIVNÍM PROCESU

Ustanovení § 86 odst. 1 ZSÚ upravuje ve *věti první* povinnost posoudit úvěruschopnost a ve *věti druhé* zakazuje poskytovateli poskytnout úvěr neúvěruschopnému spotřebiteli.

Důsledky porušení této povinnosti upravuje § 87 ZSÚ.

Ještě vládní návrh § 87 odst. 1 ZSÚ stanovil, že „*poskytne-li poskytovatel spotřebiteli spotřebitelský úvěr v rozporu s § 86 odst. 1, je smlouva neplatná*“.¹ Protože návrh odkazoval na celý první odstavce § 86 ZSÚ, text návrhu navozoval dojem, že se zákonodárce přiklonil k formálnímu pojetí povinnosti posoudit úvěruschopnost. Hypotéza navrhovaného ustanovení totiž byla naplněna, i když poskytovatel porušil pouze povinnost uloženou v § 86 odst. 1 věti první ZSÚ, tj. nedostatečně posoudil spotřebitelovu úvěruschopnost.

Vládní návrh § 87 odst. 1 ZSÚ byl změněn při projednávání v Poslanecké sněmovně. Jeho tehdy schválené a stále platné znění stanoví: „*Poskytne-li poskytovatel spotřebiteli spotřebitelský úvěr v rozporu s § 86 odst. 1 větou druhou, je smlouva neplatná*.“ Platné znění tak spojuje sankci neplatnosti pouze s porušením povinnosti upravené v § 86 odst. 1 věti druhé ZSÚ. Ustanovení sankcionuje pouze poskytnutí úvěru nebonitnímu spotřebiteli (§ 86 odst. 1 věta druhá ZSÚ), nikoli samo porušení povinnosti řádně posoudit úvěruschopnost (§ 86 odst. 1 věta první ZSÚ). Genezi textu § 87 odst. 1 ZSÚ

¹ Vládní návrh je dostupný na [www: https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124543](https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=124543)

přítom nelze rozumět jinak, než že se zákonodárce přihlásil k materiálnímu pojetí povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele. To potvrzují také osoby seznámené s průběhem zákonodárného procesu.²

POTVRZENÍ MATERIÁLNÍHO PŘÍSTUPU NEJVYŠŠÍM SOUDEM

V rozsudku z 27. 9. 2023, sp. zn. 33 Cdo 1819/2023, se Nejvyšší soud zabýval žalobou spotřebitele, resp. jeho právního nástupce, který poté, co úvěr splatil, se po poskytovateli spotřebitelského úvěru domáhal vydání bezdůvodného obohacení. Svůj nárok na vydání bezdůvodného obohacení stavěl na argumentu, že poskytovatel spotřebitelského úvěru nedostatečně posoudil jeho úvěruschopnost. Smlouva o spotřebitelském úvěru tak byla dle tvrzení spotřebitele (právního nástupce) neplatná, a proto mu náleželo právo na vydání částky, kterou zaplatil na úrocích a jiných nákladech spotřebitelského úvěru.

Ještě soudy prvního a druhého stupně žalobě vyhověly. Soudy nižších stupňů uzavřely, že poskytovatel spotřebitelského úvěru nedostatečně ověřil výdaje spotřebitele. Tento závěr jim postačil pro posouzení smlouvy o spotřebitelském úvěru jako neplatné.

Nejvyšší soud jejich rozhodnutí k dovolání žalovaného poskytovatele spotřebitelského úvěru zrušil. Nejvyšší soud se s poukazem na jazykový, systematický a teleologický výklad zákona o spotřebitelském úvěru přiklonil k materiálnímu pojetí povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost. Soud uvedl, že pro „závěr, zda smlouva o spotřebitelském úvěru je smlouvou neplatnou, nepostačuje jen samo zjištění, že poskytovatel řádně neposoudil úvěruschopnost spotřebitele. Je to proto, že samo zjištění, že poskytovatel v procesu posouzení úvěruschopnosti pochybil, nemusí vždy nutně znamenat, že spotřebitel není schopen úvěr splácet. Pokud tedy například spotřebitel úvěr splatí a vyjde-li následně najevo, že věřitel při procesu posouzení úvěruschopnosti pochybil, může se důsledek v podobě uvedené zákonné sankce (neplatnosti smlouvy) projevit pouze tehdy, bude-li postaveno najisto, že zde byly důvodné pochybnosti o schopnosti spotřebitele úvěr splácet.“

Rozhodnutí Nejvyššího soudu tak postavilo najisto, že zákonná ochrana zakládající neplatnost smlouvy pro neposouzení úvěruschopnosti slouží pouze k obraně nebonitním spotřebitelům.

PŘETRVÁVAJÍCÍ FORMÁLNÍ PŘÍSTUP V ROZHODOVACÍ PRAXI FINANČNÍHO ARBITRA

Přes právě uvedené setrvává finanční arbitr na formálním přístupu k povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele.

V řízení, ve kterém finanční arbitr rozhodl v rozhodnutí o námitkách z 30. 4. 2024, č. j. FA/SR/SU/1657/2023-27³, dospěl arbitr k závěru, že poskytovatel nedostatečně posoudil spotřebitelovu úvěruschopnost. Formální porušení této povinnosti poskytovatel připouštěl. Bránil se však s odkazem na právě představené rozhodnutí Nejvyššího soudu tím, že porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost nevedlo v konkrétním případě k poskytnutí úvěru nebonitnímu spotřebiteli. Jinými slovy argumentoval, že povinnost posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost porušil pouze formálně. Finanční arbitr však této argumentaci nepřisvědčil a smlouvu o spotřebitelském úvěru shledal neplatnou.

Interpretace rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1819/2023

Finanční arbitr předně rekapituloval shora představené rozhodnutí Nejvyššího soudu v části, v níž soud uzavřel, že „i přes skutečnost, že spotřebitel úvěr splatil, lze přiznat sankci neplatnosti úvěrové smlouvy v případě, bude-li postaveno najisto, že zde byly důvodné pochybnosti o schopnosti spotřebitele úvěr splácet.“

² Srov. SLANINA, J., JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2017, komentář k § 86, marg. č. 5.

³ Rozhodnutí je dostupné na www:

https://finarbitr.cz/download/sbirka_dokument_cs/1714635348_cs_fa_sr_su_1657_2023_rozhodnuti_o_namitka_ch.pdf

Tento závěr vyložil finanční arbitr tak, že „[z]ávěr, zda existují důvodné pochybnosti o schopnosti spotřebitele úvěr splácet, může poskytovatel spotřebitelského úvěru učinit pouze tak, že si ve smyslu § 86 zákona o spotřebitelském úvěru 2016 zajistí informace nezbytné, spolehlivé, dostatečné a přiměřené k povaze, délce, výši a rizikovosti úvěru pro spotřebitele, získané z relevantních vnitřních nebo vnějších zdrojů, včetně spotřebitele, a pokud je to nezbytné, z databáze umožňující posouzení úvěruschopnosti spotřebitele, a ty následně vyhodnotí. pokud poskytovatel spotřebitelského úvěru takový sběr informací a jeho vyhodnocení neprovede, nebo ho provede pouze částečně, pak jediným závěrem může být pouze to, že důvodné pochybnosti existovat musí.“

Tím ovšem finanční arbitr podle mého názoru směřuje formální a materiální pojetí porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost. Nahlíženo optikou finančního arbitra by každé formální porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost způsobovalo neplatnost smlouvy o spotřebitelském úvěru. Právě proti tomu se ovšem Nejvyšší soud ve shora popsaném rozhodnutí vymezil, když se přiklonil k materiálnímu pojetí porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost.

Finanční arbitr podpořil svůj závěr tím, že „[o]pačný závěr by připustil zcela absurdní situaci, kdy i přes existenci výslovné povinnosti před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru s odbornou péčí posoudit schopnost žadatele o úvěr takový úvěr splatit, by poskytovatel nemusel činit vůbec žádné úkony směřující ke splnění povinnosti a sankce by nastoupila pouze v případě, že by se spotřebitel domáhal určení neplatnosti smlouvy a soud (potažmo finanční arbitr) by teprve musel zkoumat, zda byl spotřebitel úvěruschopný.“

Tato argumentace není přesvědčivá. Ani přístup sankcionující pouze materiální porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost neplatností smlouvy ničeho nemění na tom, že při takovém porušení je smlouva o spotřebitelském úvěru absolutně neplatná; spotřebitel se proto nemusí dovolávat neplatností smlouvy (či domáhat určení její neplatnosti). Není ani zřejmé, proč by materiální přístup k porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost měl být „absurdní“. Přístup zvolený českým zákonodárcem a aprobovaný Nejvyšším soudem není nijak výjimečný. Takto například německý občanský zákoník v § 505d odst. 1 stanoví, že soukromoprávní následek porušení povinnosti posoudit úvěruschopnost nastupuje pouze tehdy, pokud byl úvěr poskytnut neúvěruschopnému spotřebiteli. Jinými slovy, také německý občanský zákoník se kloní k materiálnímu pojetí povinnosti posoudit úvěruschopnost. Německý zákonodárce takovou úpravu přijal s odůvodněním, že byl-li úvěr poskytnut úvěruschopnému spotřebiteli, není důvodné jej stavět „do lepší pozice, neboť nesprávné provedení posouzení úvěruschopnosti jej ve výsledku nezatížilo.“⁴ Nejsm si přitom vědom, že by tento přístup byl v tamní literatuře či judikatuře jakkoli zpochybňován.⁵ Naopak se zdá být materiální přístup k porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost logickým projevem obecného principu, dle něhož neplatnost smlouvy nastupuje teprve tehdy, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.

Interpretace rozhodnutí Soudního dvora

Konečně finanční arbitr podpořil svůj právní závěr odkazem na rozhodnutí Soudního dvora z 11. 1. 2024, *Nárokuj*, ve věci C-755/22. Finanční arbitr po citaci tohoto rozhodnutí uzavřel, že „[v]ýklad povinnosti posoudit úvěruschopnost spotřebitele před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru, který podal Soudní dvůr Evropské unie v *Rozhodnutí SDEU 2024* [rozhodnutí C-755/22], tedy v některých otázkách překonává *Rozhodnutí NS 2023* [rozhodnutí sp. zn. 33 Cdo 1819/2023] [...]“ Obdobně měl

⁴ Srov. sněmovní tisk č. 359/15, str. 125. Dostupné na [www: https://dserver.bundestag.de/brd/2015/0359-15.pdf](https://dserver.bundestag.de/brd/2015/0359-15.pdf)

⁵ Za všechny viz WEBER, C. A. in WESTERMANN, H. P. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 4/2: Schuldrecht - Besonderer Teil I*, 2. Halbband: §§ 481-534, Finanzierungsleasing. 8. Vydání. Mnichov: C. H. Beck, 2019, komentář k § 505d, marg. č. 8

dle finančního arbitra rozhodnout Krajský soud v Českých Budějovicích v rozsudku z 13. 2. 2024, sp. zn. 42 ICm 3899/2023.

Finanční arbitr neuvádí, v jakých konkrétních otázkách je rozhodnutí Nejvyššího soudu překonáno. Já sám žádné takové nenalézám.

Předmětem posouzení Soudního dvora byla předběžná otázka Okresního soudu Praha-západ. Ten v době před vydáním rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1819/2023 položil otázku, zda by byl v souladu s evropskou úpravou výklad zákona o spotřebitelském úvěru, dle něhož by byla smlouva o spotřebitelském úvěru neplatná pro porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost, třebaže porušení této povinnosti „*nezpůsobilo spotřebiteli škodlivé následky*“ (odst. 11 rozhodnutí).

Soudní dvůr zodpověděl tuto předběžnou otázku ve dvou dílčích odpovědích (odst. 29 rozhodnutí).

Soudní dvůr nejprve zkoumal, zda úplné splacení spotřebitelského úvěru nevede ke zhojení porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost (odst. 30 až 39 rozhodnutí).⁶ Tuto otázku zodpověděl Soudní dvůr negativně a uzavřel, že splacením spotřebitelského úvěru není porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost zhojeno (odst. 36 a 39 rozhodnutí). Tento závěr s rozhodnutím Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1819/2023 nekoliduje. Otázkou zhojení porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost se soud nijak nezabýval. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu lze nanejvýš dovodit, že splacení úvěru může sloužit jako důkaz *prima facie*, tj. jako nepřímý důkaz úvěruschopnosti spotřebitele založený na obecné životní zkušenosti.⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu však nevylučuje, aby orgány veřejné moci v konkrétním případě zjistily, že třebaže spotřebitel úvěr řádně splatil, byl v době poskytnutí úvěru neúvěruschopný, a proto je smlouva o spotřebitelském úvěru neplatná (např. spotřebitel čerpal za účelem splacení úvěru jiný úvěr).

V druhé dílčí otázce Soudní dvůr posuzoval, zda by úprava sankcionující porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost nebyla příliš drakonická a neprotivila se požadavku proporcionality, pokud „*spotřebitel v důsledku tohoto porušení [povinnosti posoudit úvěruschopnost] neutrpěl škodlivé následky*“. Soudní dvůr uzavřel, že zásada proporcionality takové úpravě „*nebrání*“ (odst. 51 rozhodnutí).

Ani odpověď na druhou dílčí otázku nijak neneguje závěr Nejvyššího soudu z rozhodnutí sp. zn. 33 Cdo 1819/2023. Předně, Soudní dvůr postavil pouze na jisto, že jím analyzována vnitrostátní úprava je možná a směrniceová úprava jí „*nebrání*“. Neuvedl však, že by takto konstruovaná sankce za porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost směrnice vyžadovala. Naopak zdůraznil, že volba sankce za porušení povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost závisí na rozhodnutí členských států (odst. 40 a 51 rozhodnutí). Soudní dvůr nadto posuzoval neplatnost smlouvy pro případ, že spotřebitel v důsledku porušení povinnosti posoudit jeho úvěruschopnost „*neutrpěl škodlivé následky*“. Zabýval se tak jiným typovým případem než Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 33 Cdo 1819/2023. Také nebonitní (neúvěruschopný) spotřebitel nemusí poskytnutím spotřebitelského úvěru utrpět „*škodlivé následky*“. Úvěr za něj může splatit osoba jiná, může nalézt po uzavření smlouvy nové, lépe honorované zaměstnání atp. Přesto není pochyb, že při poskytnutí úvěru takovému nebonitnímu spotřebiteli bude smlouva také

⁶ Zodpovězení této otázky bylo účelné, neboť například u práva spotřebitele odstoupit od smlouvy o spotřebitelském úvěru dospěl Soudní dvůr v jiném rozhodnutí k závěru, že po splnění smlouvy již nemůže spotřebitel od smlouvy odstoupit, třebaže by mu takové právo nebyť úplného splacení úvěru náleželo (odst. 38 rozhodnutí).

⁷ Lze takto argumentovat, že pokud spotřebitel úvěr řádně splatil, hovoří obecná zkušenost pro to, že byl v době poskytnutí úvěru úvěruschopný. To zejména tehdy, pokud spotřebitel úvěr splatil v pravidelných anuitních splátkách. K tomu viz odst. 33 rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1819/2023: „*Pokud v projednávané věci [...] předchůdce žalobkyně úvěr řádně splatil, [...] není zřejmé, proč neproověření údaje [...] mohlo mít vliv na jeho schopnost úvěr splatit.*“)

dle názoru Nejvyššího soudu absolutně neplatná. Neplatná nebude podle Nejvyššího soudu smlouva pouze tehdy, pokud byl spotřebitel v okamžik uzavření smlouvy úvěruschopný. Takovou situaci však Soudní dvůr nepřezkoumával.

ZÁVĚR

Nejvyšší soud se v rozsudku z 27. 9. 2023, sp. zn. 33 Cdo 1819/2023, přiklonil k tzv. materiálnímu pojetí povinnosti posoudit spotřebitelovu úvěruschopnost. Soud uzavřel, že smlouva o spotřebitelském úvěru je neplatná pouze tehdy, byl-li úvěr v důsledku porušení uvedené povinnosti poskytnut nikoli úvěruschopnému spotřebiteli. Tento závěr Nejvyššího soudu byl v posledních týdnech zpochybněn s poukazem na rozhodnutí Soudního dvora z 11. 1. 2024, *Nárokuj*, ve věci C-755/22. V tomto krátkém příspěvku vysvětluji, že rozpor mezi rozhodnutími Nejvyššího soudu a Soudního dvora je pouze zdánlivý a v rozhodovací praxi by se měl nadále prosadit materiální přístup k povinnosti posoudit úvěruschopnost.

Mgr. Jan Flidr, Ph.D. counsel

Jan.Flidr@glatzova.com

224 401 415